

Recenzja pracy doktorskiej

mgr Jarosłaza Kaziemierczaka pod tytułem

Wpływ rewitalizacji terenów poprzemysłowych na organizację przestrzeni centralnej miast europejskich na przykładzie Manchesteru, Lyonu i Łodzi.

1. Określenie trafności doboru sformułowania problemu rozpatrywanego w pracy doktorskiej

Praca doktorska ma na celu zrozumieć „w jaki sposób rewitalizacja wewnątrzmięjskich terenów poprzemysłowych zmienia organizację przestrzeni centralnej w miastach europejskich” (s.18).

Temat pracy doktorskiej pana Kazimierczak jest bardzo ciekawy i aktualny, zarówno jeśli chodzi o praktykę urbanistyczną w Europie i o pola zainteresowania naukowe. Bowiem jeśli istnieje model miasta europejskiego, model ten określa się po pierwsze tym, że miasto utożsamia się z swojej przestrzeni centralnej. Przestrzeń centralna miasta europejskiego nie stanowi tylko koncentrację funkcji gospodarczych wyższego rzędu, ale zawiera unikatowe cechy kulturowe, krajobrazowe, symboliczne i społeczne. Po drugie, miasto europejskie ciągle odbuduje się nad sobą. To zjawisko, które było dość spontaniczne przez wieki, staje się dzisiaj priorytetem, w okresie równoważonego rozwoju, densyfikacji przestrzeni miejskiej. Dlatego praca naukowa, która proponuje z bogacić znajomość dynamiki przestrzeni centralnej pod wpływem rewitalizacji, w sposób merytorycznej oraz praktycznej, w formie końcowych rekomendacji, sama w sobie wzbudza wysokie zainteresowanie. Ta praca polega na porównanie efektów rewitalizacji na organizację przestrzeni publicznej w trzech miastach europejskich. Ten proces badawczy jest też bardzo cenny, bo nadal potrzebujemy empiryczne badania w tym zakresie : one pozwalają stwierdzić, że nie ma uniwersalnej recepty w zakresie rewitalizacji miejskiej. Każda sytuacja jest zakorzeniona w swoim kontekście, zarówno historycznym i przestrzennym.

Teza pracy, przedstawiona we wprowadzeniu, stwierdzi, że przez proces rewitalizacji nadchodzi „nowa przestrzeń centralna” (s.18), która prowadzi do trzech różnych relacji z starą przestrzenią centralną :

- kooperacji
- konkurencji
- konglomeracji

Myślę, że główna teza, według której poprzez zaburzenie, przekształcenie oraz odbudowa substancji miejskiej nadchodzi nowa przestrzeń jest słuszna : rewitalizacja należy do dynamiki rozwoju miasta nad sobą, bez przestrzennego rozszerzenia, w strefie wewnątrzmięjskiej. Natomiast, zastanawiam się skąd przychodzą te trzy relacje które tworzą zestaw hipoteczny pracy : czy przychodzą od jakiegoś modelu z literatury? Od innych zjawisk poza geografią miast? Od innych doświadczeń empirycznych przedstawionych w literaturze naukowej?

Tak czy owak, wybór takich słów jak „kooperacja” lub „konkurencja” polega na funkcjonalnym podejściu przestrzeni miejskiej. Rzeczywiście, możemy mówić o kooperacji jeżeli obserwujemy odpływy lub przyływy konsumentów, widzów, sklepów, miejsc zatrudnienia itd. między oba miejscami. Ale podejście tej pracy doktorskiej jest morfogenetyczne : autor obserwuje bardzo precyzyjnie struktury przestrzenne starych i nowych przestrzeni centralnych, a nie dynamiki społecznej i gospodarczej które nadchodzą w nich, oraz między nimi. A przecież, kształt miejski nie ma życia sam w sobie, bez procesów społecznych. Na przykład, to, że widać na mapie nową przestrzeń publiczną nie znaczy, że jest ona przywłaszczona, użyta przez mieszkańców ; a jeśli jest, to przez kogo : mieszkańców „nowego” centrum? „starego centrum”? obydwóch centrum? Wydaje mi się, że możemy stwierdzić o „kooperacji” lub o „konkurencji” tylko jeżeli jesteśmy w stanie odpowiadać na takie pytanie, co wymaga odrębną metodologię.

Centralne pojęcie „rewitalizacji” jest określone od pierwszej strony, ale autor mógłby dyskutować jakie są odcienie semantyczne wokół tego pojęcia : regeneracja, renowacja, itd.

Tak samo, pojęcie „terenu poprzemysłowego” nie jest określone, a w analizie np zawiera dworzec kolejowy (np na mapach s 112 i 113). W Lyonie, dzielnica Confluence jest uważana jako poprzemysłowa, chociaż ściśle mówiąc było bardzo mało przemysłu na tej dzielnicy, ale dużo terenów składowych i tranzytowych.

Kolejne zastrzeżenie dotyczy pytanie 5 (s.19), które proponuje wysunąć rekomendacje „dla sposobu kształtowania przestrzeni centralnej w Łodzi na podstawie analizy doświadczeń Manchesteru i Lyon”. To pytanie sugeruje z góry, że w dwóch miastach wprowadzono tzw „dobre praktyki” a w trzecim nie. Naukowo, autor mógłby o tym stwierdzić ewentualnie jako wniosek, ale na pewno nie przed analizą, jako hipoteza badawcza. Chyba że to pytanie zawiera domyślnie pogląd, że miasto Łódź tylko może uczyć się od zachodnich doświadczeń, a nie odwrotnie. Przecież można też oglądać na to inaczej, i traktować każde miasto jak „zwykłe miasto”, niezależnie od stanu rozwoju kraju w którym istnieje, za przykładem Jennifer Robinson (*Ordinary cities*, 2006).

Ogólnie mówiąc, jeden wymiar w analizie przestrzeni centralnej być może brakuje : chodzi o wymiar symboliczny, „tożsamościowy”. Niezależnie od jego morfologii, od jego funkcji, centrum miasta jest miejscem z którym społeczeństwo lokalne identyfikuje się, z którym czuje się związane wzdłuż historii, a więc które szanuje, i chce ochronić. Brakuje w tej pracy analiza przestrzeni centralnej jako dziedzictwo. Proces rewitalizacji wymaga najpierw, że wspólnie uważamy że nam się obchodzi, wymaga więc proces stworzenia wspólnego wspomnienia („mémoire collective”, według Maurice Halbwachs) pewnego obszaru. A przecież mamy z tym do czynienia z wielką cechą miasta europejskiego : polityczny, społeczny i kulturalny interes do dziedzictwa („patrimoine”) nawet tam gdzie stoją kominy, składy pofabryczne (por. po francusku Françoise Choay, Vincent Veschambre, Marie Gravari-Barbas, itp. oraz tzw „heritage studies” po angielsku). Autor zwraca za krótko -moim zdaniem- na to uwagę s. 80.

2. Ocena poprawności struktury pracy

Tekst liczy 235 stron, plus 12,5 stron bibliografii oraz podsumowania w języku francuskim i angielskim. W sumie, całość dokumentu liczy 261 stron.

Struktura pracy jest bardzo logiczna i jasna. Praca składa się z 8 rozdziałów. Cztery pierwsze mają charakter teoretyczny i metodologiczny. Trzy następne mają charakter empiryczny, i każde miasto jest przedstawione oddzielnie, w sposób równoważony. Konkluzja, czyli ostatni rozdział, porównywa trzy przykłady, odpowiada na pytanie które zostało nadane we wprowadzeniu, i formułuje rekomendacje.

Dobrze byłoby znaleźć w końcu pracy indeks map, schematów i tabeli.

3. Ocena przyjętej metodologii badań

Autor przedstawia metodę swojej pracy w drugim rozdziale. Ten rozdział jest bardzo solidny i jasny.

Ogólnie mówiąc, metoda pracy doktorskiej podnosi się do obiektywnej analizy struktury przestrzeni na podstawie źródeł pisemnych (teksty), obrazowych (mapy, plany, zdjęcia, obrazy satelitarne) oraz terenowych (zdjęcia, obserwacja). Autor prowadzi słusznie analizę historyczną każdego miasta, za pomocą źródeł wtórnych, aby zrozumieć w jakim kontekście centralne przestrzenie i przemysłowe tereny rozwijały się. Dalej, praca polega na inwentaryzacji i miernictwie elementów struktury przestrzennej w dawnej i w nowej sytuacji, za pomocą źródeł pisemnych, obrazowych i terenowych. Autor identyfikuje czas T1 (przed rewitalizacją) i czas T2 (teraz), a w każdej sytuacji czasowej, informuje w formie tabeli różne parametry morfologiczne oraz z zakresu sposobu użytkowania terenów. Udaje autorowi mierzyć z niesamowitą precyzją te parametry, bo do pół metra w licznych przypadkach.

Wydaje mi się jednak, że trzeba by wyjaśnić jak dokładnie te dane zostały mierzone i kalkulowane, na podstawie jakiego materiału. Czy od dokumentów informacyjnych planowania przestrzennego? Bezpośrednio od obrazów satelitarnych typu Urban Atlas, lub GoogleEarth? Jeśli tak, jaką procedurą badawczą autor przetworzył dane obrazowe w dane liczbowe? Szkoda też, że autor nie zacytował w rozdziałach 5 do 7 żadnego zdania z tych dokumentów urbanistycznych : one przecież określają priority, narzędzia w polityce rewitalizacji, które czytelnik chciałby poznać. Wystarczy np. czytać pierwsze zdania dokumentów informacyjnych o Lyon Confluence aby się dowiedzieć, że ta dzielnica stanowi „rozszerzenie centrum miasta”. Autor zaczyna taką analizę w przypadku Łodzi (s. 208) : szkoda, że nie dla każdego miasta.

4. Ocena doboru, znajomości, analizy i interpretacji źródeł

Źródła są przedstawione w bibliografii oraz w drugim rozdziale (§ 2.3).

Dobór źródeł bibliograficznych jest bardzo bogaty, i zawiera liczne pozycje, w trzech językach, co należy podkreślić, bo to świadczy o otwartej, międzynarodowej kulturze naukowej autora. Praca zawiera też otwartość międzydiscyplinarna, bo oprócz w dziedzinie geografii, autor używa pozycje bibliograficzne w historii, urbanistyce, a mieszcami filozofii. Brakuje natomiast kompletne przedstawienie źródeł internetowych : autor wymienia tylko jedno, chociaż pisze między innymi, że używał obrazy GMES, wersje cyfrowy planów zagospodarowania, itd. Te źródła muszą być obecne w bibliografii, razem z identyfikacją każdej strony internetowej oraz ostatnią datą wejścia.

Wielką zaletą pracy polega na przedstawieniu czytelnikom ujednolity i kompletny zestaw map dotyczące ewolucję struktur przestrzennych trzech miast na różnych skali. Jest ich na prawdę dużo, a one są z imponującej jakości ; one są bardzo dobrze używane w tekście i każde miejsce, które jest cytowane w tekście można znaleźć na mapie.

Natomiast, najczęściej autor pisze na dole rysunków lub map „źródło : badania własne autora”. Powinien pisać „Opracowanie własne na podstawie... „, tak jak zrobił np. na rys. 7.7. (s. 197).

Analiza sama jest z bardzo dobrej jakości w zasięgu teoretycznym oraz empirycznym.

-W rozdziale trzecim, autor odwoła się do historii przestrzeni centralnej w miastach europejskich na podstawie literatury historycznej, urbanistycznej i geograficznej. Składa nacisk na ewolucję morfologiczną, na przestrzeń centralną w przekroju historycznym. Synteza ta jest bardzo dobra, chociaż może autor powinien być cytować obok Leonarda Benovolli prace Camillo Sitte o przestrzeń publicznej.

Istnieją mimo wszystko dyskusyjne punkty. Generalnie mówiąc, w tej analizie historycznej, za wielki nacisk kładą autor na przystępowanie funkcji przemysłowej w strefie wewnątrzmięskiej : bowiem od XIX wieku przemysł rozwijał się przede wszystkim tam gdzie przestrzeń była obfita, czyli na peryferii, na przedmieściach. Łódź i Manchester pod tym

względem są nietypowe miasta na skali Europy. Później, nie trzeba zapomnieć, że na zachodzie też, niezależnie od ewolucji przemysłu, centrum miast ulegały dekapitalizacji, zwłaszcza jeśli chodzi o substancję mieszkaniową. Starówka w Lyonie np była zaludniona, zdegradowana, i niedoceniona do lat 1960.

Jeśli chodzi o detale w analizie, autor pisze np, że galerie handlowe rozwijały się w centrum miast zachodnich od lat 90 : na przykład w Lyonie, galeria handlowa La Part-Dieu została otwarta w 1975 (s. 74).

-Rozdział czwarty kończy się ciekawym schematym teoretycznym, chociaż figura sprzączki lepiej by pasowała niż spirala.

-Rozdział piąty wzbudzi następujące pytanie : gdzie stoi „nowa przestrzeń centralna” ? Według autora (por. mapa s. 116), to obszary południowe (Castlefield, City Centre, itd), podczas gdy północny obszar nazywa on „stare centrum”. Ale ponieważ rewitalizacja południowej części zaczęła się w 1988r , a w północnej części w 1996, według klasyfikacji prof. Liszewskiego (s 36), centrum północne jest „nowsze” !

-Rozdział piąty zawiera detaliczne pomyłki.

S 140 Chodzi o Crédit Lyonnais, a nie o Banque de France

S 144 Courly i Grand Lyon są dwa kolejne nazwy „Communauté urbaine”

S 147 Marks & Spencer zamknęło wszystkie swoje sklepy we Francji. Galerie Lafayettees już istniały w Part Dieu : ten sklep nie zastępuje sklep w Les Cordeliers.

S 151 Interpol w Lyonie jest światową siedzibą tej organizacji.

S 153. Wciąż nie ma zachodniej obwodnicy. To wielka sprawa polityko-społeczna

S 158 Boisko piłkarskie istnieje tam od 1988 - właśnie wtedy ta przestrzeń „za sklepianiami” przyjmowała takie obiekty.

Można sformułować bardziej merytoryczne uwagi

-„Przemysł” włókiennictwa który był źródłem wzbogacenia się miasta Lyonu miał bardzo specyficzny przestrzenny układ : to zawsze był przemysł bez fabryk, chociaż struktura gospodarka jedwabnictwa nazywała się „La Grande Fabrique” od jego stworzenia przez Króla Franciszka Pierwszego do urbanizacji wyżyny La Croix Rousse w formie domów-warsztatów dla „canuts” (fabrykantów jedwabiu). To wielka różnica z Manchesterem i Łodzią, która pozwala zrozumieć dlaczego „ proces uprzemysłowienia miasta nie doprowadziła do zaburzenia historycznie ukształtowanej przestrzeni centralnej Lyonu” (s 142).

-To nie prawda, że Lyon w XX wieku „tracił rolę ośrodka przemysłowego”. Oczywiście, procent ludności zawodowej w przemyśle zmalał, ale na skali krajowej, Lyon wciąż liczy się jako ważne centrum przemysłowe (chemia, przemysł farmaceutyczna, naftowa, itd.). Na skali lokalnej, trzeba pomyśleć o aglomeracji a nie o mieście: gminy sąsiedzkie jak Venissieux, Saint-Fons, itd przyjmują te fabryki już od dawna.

-Analizując przekształcenia przestrzeni publicznych, autor nic nie pisze o sławnym osiągnięciem jakie jest przestrzeń nadbrzeżna wzdłuż Rodanu („Berges du Rhône”). Niej nie widać na mapie s 172 (por Jażdżewska I., Coudroy de Lille L., Lavot A., 2011, „Nadbrzeżna przestrzeń publiczna w Lyonie. Nowa jakość przestrzeni publicznej nad Rodanem”, in Jażdżewska I (dyr), *Człowiek w przestrzeni publicznej miasta*, Łódź, UŁ, s. 51-68).

-Autor mówi o „kooperacji” między starym a nowym centrum. Trudno o tym mówić dla Confluence, skoro nie jest skończony. W dodatku oferta komercyjna w formie wielkiego centrum handlowego może doprowadzić do „konkurencji” z Centrum La Part Dieu, ale też z centrum handlowym w innym obszarze poprzemysłowym i rewitalizowanym (Le Carre de Soie, Vaulx-en-Velin). Natomiast łatwiej jest stwierdzić w przypadku Cite Internationale, że w rzeczywistość jest mało powiązana do reszty miasta.

-Rozdział siódmy

Analiza projektu Nowego Centrum jest bardzo precyzyjna i ciekawa.

Autor pisze o „braku wizji” co do centrum miasta. Może też brak środki ?

S 215, Rys. 7.12. Pomyłka w kolorach. Przestrzeń otwarta (ulice, plac, itp) ma kolor zabudowy w centrum starym in w centrum nowym zamiast koloru białego (por. z rys.7.11).

-Rozdział ósmy

Wyniki badania są sprawnie przedstawione w tabeli 8.1 (s 231). Można się zastanawiać o co chodzi kiedy autor pisze o rozwoju „odśrodkowym” lub „odśrodkowym” : o jakie pływy tutaj chodzi ?

Natomiast, autor mógłby też wyrażać z niuansami te wnioski, biorąc pod uwagę, że w dwóch przypadkach (Lyon i Łódź) najważniejsze projekty są w toku, co nie pozwala sformułować zdecydowanych wniosków co do ich charakteru „ewolucyjnego” lub odwrotnie „chaotycznego”.

5. Ocena umiejętności poprawnego i przekonującego przedstawienia uzyskanych przez siebie wyników (zwięzłość, jasność, poprawność redakcyjna rozprawy)

Tekst jest na ogół bardzo jasny i metodyczny.

Autor przedstawia w formie schematów (s. 39) i ideogramów (s. 42 i 43) swoje postępowanie badawcze, w sposób oryginalny i przekonujący. Udaje mu się też podsumować swoje wyniki badań graficznie w przekroju czasowym (s.131, 178, 223).

Jedno zdanie jest nieskończone na dole s 172.

6. Wskazanie na czym polega oryginalność, nowatorstwo rozprawy oraz samodzielność naukowo-badacza autora

Oryginalność i nowatorstwo tej pracy polegają na stworzenie osobnej i obiektywnej metody porównawczej ewolucji morfologii przestrzeni centralnych przed i po procesie rewitalizacji.

Drugą wielką zaletą tej pracy tkwi w jej ambicji porównawczej między trzema miastami, które warto rzeczywiście porównywać pod względem efektów rewitalizacji na przestrzeń centralną,

7. Wskazanie dobrych stron rozprawy i jej głównych wad

Zob. powyżej.

8. Wskazanie kategorii do której zalicza się rozprawa

Ze względu na to co napisano w punkcie 6, uważam, że ta praca nadaje bardzo bogaty, precyzyjny i oryginalny materiał naukowy w celu zrozumieniu procesu transformacji miasta europejskiego.

Zastępuje ona na wskazanie : „spełniająca wszystkie wymagania i zasługująca na wyróżnienie”.

Lyon, 2 sierpnia 2013 r.

Prof. Lydia Coudroy de Lille